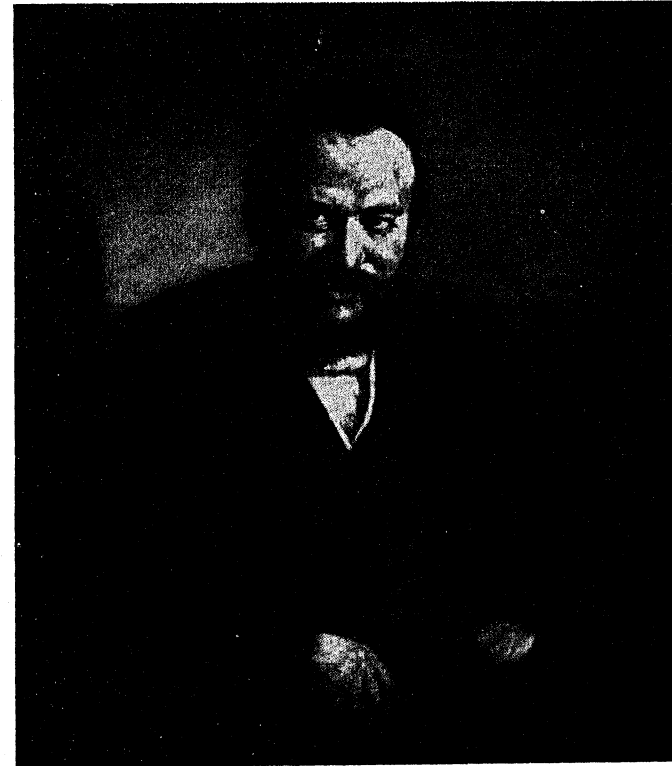

79-952005

הרב נחמיה צבי נובל

הגות והלכה

אסופת דרשות, מאמרי הלכה ומחקר
ותולדות המחבר מאת ד"ר ישעיהו אביעד (ולפסברג)

הרב נחמיה צבי נובל (מרחשוון תרל"ב — טבת תרפ"ב)

הוצאת מוסד הרב קוק . ירושלים

לשבת פרשת קרח *

אספה נכבדה,

חברים כבודים ותלמידים יקרים!

בנשמה יתרה כרגיל בשבת אך לא במקום הרגיל ובהלך-נפש חגיגי יוצא מגדר הרגיל נעניתם להזמנה של „חברת תלמוד תורה“ ובאתם לשמוע בפעם האחרונה דברי לקח פשוטים מפי.

מעטים אני ואומר: דברי לקח — כדי לא להשאיר ספק בלבכם כי אף דברי פרידה אלה אינם מכוונים בשום פנים לתוצאה רגעית של התעוררות נפשית תוססת במיוחד אלא לתוצאה של קבע, להתעמקות עיונית במהות אמונתנו הקדושה.

גמרתי בדעתי לפתוח דברי בהקשר לשם אגודתנו: „חברת תלמוד תורה“ ולפתח חלק מן הרעיונות הצפונים בשם רבי-משמעות זה.

חברתנו שהיא אגודה למען חקר מדעי של הכתוב בתורה, מניחה מראש כי יש צורך באגודה זו כדי לרדת לעומקה של תורת היהדות. לאור המצב בפעילות המדעית כיום, מתקבל על הדעת הרעיון שניתן ליישם גם בתחום הרוח את חוקי הלוקת העבודה אשר כ„חלק ומשול“ קיסרי חדש, מעצב את ההתפתחויות הכל-כליות ואת המתהווה בתחום המשקי בימינו. אך לא בדומה לאלה שבמצח נחושה ובאגרוף ברזל כפו לראשונה על עמי תבל את העול הקאודיני של עקרון זה והדור שנת בריות, תופשת האנושות המודרנית את „חלק ומשול“ שלה.

חלק את העבודה ונמצאת דווקא בכך מסייע לשיכלול-יתר בביצועה. חלק את העבודה כדי שכל אחד במקומו יוכל לתת כתף ולפעול למען הקמת היכל המלכים של האנושות. בקרב היהדות נחשבת חלוקת העבודה בתחום הדעת, דעת התורה, חובה דתית ממש.

* נתפרסם בחוברת בשם „Zwei Reden“, קניגסברג, 1900. הנאום לשבת פ' קרח נשא בפריזתו מ„חברת תלמוד תורה“ בקלן והנאום לשבת נחמו — בעלותו על כסא הרבנות בקהלת „עדת ישראל“ בקניגסברג.

דרשות

לא רק נימוקים שבתועלת מעלה היהדות כדי לקבוע את חלוקת העבודה כיסוד מוסד בחקר התורה, אלא מתוך יחס של כובד ראש, תופסת היהדות בחוש המוסרי המיוחד לה, קודם כל ובעיקר את הצד המוסרי שבחלוקת העבודה המדעית. חלק את העבודה לא רק משום שתוך שיתוף הרבים היא עולה יפה יותר ומקדימה להגיע לכלל שלמות, אלא משום שחלוקה כזאת של עבודה יש בה כדי להשרות אחדות על רוחות ולבבות ולטוות קשר של שלום מאדם לאדם. לא חלק ומשול, אלא חלק כדי להפריש משלטונך ולשמור על עצמך בפני תאוות שלטון. חלק את העבודה כדי לאחד את בני האדם. חלק את העבודה למען תשאר חדור הכרה במטרות החברתיות-מוסריות של העבודה.

„חבר אל הבדים, חרב על שונאיהם של ישראל שיושבים ועוסקים בתורה לבד“. צפוי אלי חרב, סבור אחד מחכמינו, מי אשר לבדו, לבדו תוך שיכחת הכלל, עוסק בתורה.

בקשר לדבר התוכחה של המטיף (קהלת ה, ט), „ומי אהב בהמון לא תבואה“ — מי שרודף בצע לא יעלה בחלקו קציר תבואה, מעיר רב אשי בלשון מדרש נועזת ההופכת פשוטו של כתוב: „כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה“ — כל האוהב להפיץ דברי תורה בהמון עם חוגג, יעלה בחלקו קציר תבואה מבורך. צלילים ערבים של שירת הקציר ישעשעו אנניו והוא יקבל גמול השעות בהן זרע בדמעה.

הערך המוגבל כל כך של קניני העולם הזה והערך הבלתי מוגבל של קניני הרוח ערוכים כאן זה לעומת זה.

למען הבלתי-מוגבל שאין לו ערוך, תובעים מאתנו חכמי התלמוד ברוב חכמתם חלוקת עבודה וליכוד עובדים. ה„חברה“ שלנו שוקדת למלא תביעה זו: היא שואפת לשמש במה לאחדות בשרות המחשבה היהודית. המחשבה, כך נאמר לנו כבר במילה הראשונה של השם הגאה שנושאת אגודתנו, המחשבה יוצרת אחדות והאחדות יוצרת מחשבה.

מבחינה היסטורית מחזיר אותנו השם „חברה“ אלי זמנים שכבר ניתנה לנו הזדמנות להתעמק בהם בדרשות של השבתות האחרונים, בשעת דיון בפרקי-אבות, זמנים שבהם זכה עמנו בחופש לאחר מאבק של עשרים וחמש שנים, ועיצב מחדש תחת שלטון החשמונאים, חיי מדינה. המתיוונים שביקשו להניף דגל היוונות על חורבות דת אבות ותרבות לאומית, כרעו תחת עומס המאורעות וכובד

הלמות הפטישים של המכבים. באותם הימים הופיע התואר „חבר” למלומדים ובד בבד עמו התואר „בנאי”. אולם „חבר” פירושו: מחבר, מאחד, שואף, חונן ונותן ליכוד. גם ייסוד ה„חברה” שלנו חל בתקופה שחלק גדול מיהדות אשכנז נתפס להשקפה לא־יהודית שבאה לידי ביטוי עוקצני ומעליב ביותר באימרה קלת־הדעת: „היהדות אינה דת אלא אסון”. או מצאו אבותינו כי צוו השעה הוא להעמיד „חברים” ו„בנאים”, מצאו כי חשוב להתלכד ל„חברה”, להיות כלל שהוא נאמן למימרה היהודית העתיקה ולהשקפה היהודית העתיקה: „או חברותא או מיתותא”. ברוח זו בקשתי לשמש מנהיג רוחני של ה„חברה”. על כן ארגיש ביתר שאת כאב השעה בה אני נאלץ להשמיע דברי פרידה באזני חברים וידידים. הן יודעים אתם כולכם שנודמנתם כאן מתוך רגשי השתתפות של ידידים, עד מה קשתה עלי הפרידה ממקום פעילותי רבת־השנים. כולכם הן ידעתם כי רק הצעת תפקיד דחוף ביותר ונכבד ביותר השלוחה אלי ממרחק גדול כל כך הביאתני, לאחר היסוסים ממושכים, לכלל החלטה, תוך אמונה ותקווה כי בעזרת הנותן ליעף כוח ולאין־אונים עצמה ירבה, יעלה בידי להיות „חבר” למספר „חברים” נאמנים, הנכונים לכל קרבן למען ההגנה על קדשי הדת הנתונים בסכנה חמורה. אך בעיר מפוארת זו המקשיבה לרננת הגלים של הזרם הקלאסי, מצאתי לראשונה חוג־פעולה ובנימי רוח של אהבת־נעורים ראשונה הנני קשור לעולם לחוג פעולתי זה. לא כל ניצני החלום שהגיתי בלבי התפתחו והבשילו; הכוח המחנך הטבוע באכזבות אילף גם אותי; ובבית אולפנה זה למדתי גם מידה טובה של הכרת תודה. תודתי נתונה לכל אלה שעודדוני בפעולתי וסייעו בידי להרחיב גבולות אגודתנו. תודתי נתונה לכל אלה אשר באותות הידידות והיקר שגילו כלפי, המריצוני להתעלות יותר ויותר בתחום העשייה. תודתי נתונה לכל אלה שמתוך אמון מלא בי, עשוני יועץ להם בעניני דת והטילו עלי את התפקיד כבד־האחריות של „מורה הוראה ביש־ראל”. תודתי נתונה לכל אלה שעמדו לימיני ובלב טוב הרימו תרומתם למפעלי חסד וצדקה, כל אימת שדרכה רגלי על סף ביתם. תודתי נתונה לכל אלה שאם כי לא עמדו על קרקע היהדות הנאמנה למסורת, לא מנעו ממני מעולם אותות הערכה וכבוד שלפי דעתם מחובתם לגלות כלפי מתנגד בעל הכרה. סרו אלי אנשי שיבה ששמעם עומדת לשקוע וחשבון חייהם כמעט מגיע לסימום והם בכו על שהנני פורש. סרו אלי אנשים יודעי מחסור ועוני והם בכו על שאני עוזב את העיר הזאת. דמעוניהם סחו לי: „יפקד מושבך”, פעלך הביא מקצת ברכה ופרי.

לבבי מתמלא רגש גאוה על שרשאי אני לומר כאן דברים אלה אך במידה שהם עשויים להקל עלי שעה קשה זו של פרידה, באותה מידה עשויים הם להכביד עליה.

אולם בטרם אתמכר לרגשותי האישיים, הבה ונרחף חיש מהר על כנפי המחשבה אל תחומים שאין להם כל נגיעה אל צרות קטנות והנאות קטנות של לב אדם. אמרנו לפרש את השם הגאה של אגודתנו ועם המלה הראשונה כבר נמצאנו למדים כי יש לראות ב„חברה”, בהתחברות, משהו מוסרי. יכולים אנו להרחיק לכת ולטבוע כלל זה במהופך כלומר שהמוסרי מתגשם קודם כל בחברה. הפרט, דוקא בשל תכונתו המוסרית, מתעלה אל מעבר לעצמו מתוך זיקה לחוג של חברה, של כלל, ורק משהוא נגמל ממחשבה על עצמו בלבד ואינו חש עוד רק בצערו שלו ובשמחתו שלו בבחינת צער ושמחה, מתחיל הוא להגות מחשבות מוסריות ולפתח מניעים מוסריים. הפרט חייב להשתעבד לכלל, לצרכיו ולדרישותיו אפילו הוא עצמו גבוה משכמו ומעלה מעל לכל. זהו לקח חשוב בימינו כשאזנינו קולטות זעקות־שבר של הוגי־דעות דגולים, של מנהיגים ואנשי רוח, הנושאים נפשם אל הבדידות ומדמים כי רק בדממת הקודש הקוסמת של הבדידות יימצא להם המוסרי. שומעים אנו כי מציינים את האדם מן השורה כמוצר בית חרושת של הטבע בעוד הגאון לבדו נחשב פאר היצירה שלו. „מן הראוי שבני אדם מעטים ככל האפשר יהיהו במוסר”. איזה זלזול במין האנושי משתמע מדברים אלה שאין לבטאם אלא בלויית צחוק־לעג וכאב קורע לב. לשווא היו, איפוא, השבח וההודיה שמוזו אלפי שנים חולקת האנושיות לתורת מוסר. לשווא תאמרו להתקדש, זה דברם של חוגים אלה אלינו. לעפר דבקה נפשכם. יצרים מתרוצצים בקרבכם. נטיה שבלב וטינה שבלב הן הקובעות דרך חייכם. חידות מזדקרות לנגד עיניכם ואתם קהי־רגש ואינכם חשים במבטם הנוקב. איזה ניגוד בולט ל„כולם קדושים ובתוכם ה” שקראנו היום בפרשת השבוע, „ולמה תתנשאו על קהל ה'?” הדת, כן סבור קורח, אינה השאיפה לנשא את העדה אלא להתנשא מעל לעדה. „בתוכנו ה' וכולנו קדושים”. מצד אחד טוענים, איפוא, כנגד האמונה הדתית: לעולם לא תהיו, לא תוכלו להיות קדושים; ומאידך — כולנו כבר קדושים. לא רק הפרט מיטלטל כך אנה ואנה בין גאוה ויאוש בחיים הרוחניים אלא האנושות כולה. ואבוי אם אין כלי־השיט חזק כדי עמידה בפני הסתערות כפולה זו. אכן, מה דרושה או אומנות הקברניט שביד אמונה מוצא דרכו בין אבני הנגף של הפרוזה

וזולול בערך תכונתו המוסרית של האדם. ובכן, היהדות מבקשת ללמדכם אומנות קברניטים זו. היהדות קרבה אליכם ואומרת: אין אתם קדושים אך עליכם להיות קדושים. לא „כולם קדושים“, אלא „קדושים תהיו“. קדושים תהיו כי בידכם הדבר. הכיצד מטילים אתם ספק בכשרו של האדם להתרומם מעל לנטיות החושים שלו. אולם אתם הן מבכים אייכולת מדומה זה. ובכן, מה דעתכם, מנין גובע צער זה שלכם? הלא אך ורק מתוך תכונתכם המוסרית. ואילו אתם האחרים הטוענים: „קדושים אנו ובתוכנו ה'“, אימתי תעבדו את ה', אימתי תתנו לו שבח והודיה? אם אומרים אתם לחכות שתחזק בלבכם התשוקה להתרומם מעל ליצרים עד כדי לכפות עליכם כריעת ברכ בתפילה ועבודת אלוהים, הן בנקל יחלפו חיי אנוש ואתם להתפלל טרם למדתם. אינכם קדושים אבל יכולים אתם להיות קדושים. השתעבדו לחוק ובכוח החוק ישתעבד לכם עולם ומלואו. כי לא שלכם היא ההנאה שאתם נהנים בשרירות לב לאין שיעור אלא כל שאתם מאצילים עליו מקדושת הרעיון הוא שלכם. לא שלכם כל שיש בו כדי לספק תאוותכם אלא כל שאתם מעצבים מחדש ומעלים לדרגת אמצעי של קידוש עצמי הוא שלכם. גם את הדבר הקטן ביותר עשו מחדש בלהט דתי, בטוב-טעם אמנותי, כפי שמלמדת התורה, עד כי יהיה גדול ורב-ערך, וכל המרהף כחזיון רופף חזקוהו במחשבות קיימות ועומדות. משום כך הציבה אגודתנו לעצמה את המטרה הנעלה לטפח „תלמוד-תורה“, תלמוד של האמנות הגדולה לקנות בכוח התורה הזאת השקפת עולם מגור-בשת שיש בה תשובה לאי-אלו שאלות מציקות ותביעה מתמדת לחתור לקראת הגשג רב המשמעות. לכל אמנות דרוש כשרון אמנותי ואף לאמנות לנהל אורה חיים יהודי דרוש כשרון דתי-יהודי. אולם שום אמנות לא די לה בכשרון מכל שכן האמנות הנעלה המבקשת להורות „תלמוד תורה“. לשם כך יש צורך בפיתוח, עיצוב, התעמקות, חיוק ויישוב. לפיכך נשארים אנו כולנו בבחינת תלמידים נצחיים בתחום האמנות הזאת. חכמי ישראל קוראים לעצמם „תלמידי-חכמים“. ישעיהו הנביא אומר: „ה' אלוהים נתן לי לשון למודים לדעת לעות את יעף דבר יעיר לי און בבקר בבקר לשמוע כלמודים“. ובכן אין הנביא יודע מעלה גדולה יותר להתפאר בה אלא זו שלמד להרגיש עצמו כתלמיד, למד להרחיק מלבו היריות של רב השולט בדבר ה'. דבר ה' הוא שעליו להיות שולט בנו, הנקראים לשבת למרגלותיו בענווה, בתשוקת דעת, בהכרת טובה ובמסירות, כיאה לתלמידים. על כן הציבה לה החברה שלנו כמטרה — „תלמוד תורה“. כל זמן שאנו לומדים

מתגלה לנו דבר אלוהים כמעין עלומים של חכמה ודעת. ולתלמוד-תורה ברוח זו ביקשנו לחנך את בני הנוער שהופקדו בידנו. הוי, תלמידי היקרים, התוכרו את הפסוק בישעיה שהשמענו קודם לכן? בחברתכם נתעוררתי להבין את המש- מעות האמיתית של „לשמוע כלמודים“, שכן לכם עדיין נקל להרגיש עצמכם „למודים“ — תלמידים. אולם עד מהרה תגיע השעה בה הנער סבור כי רב הנהו השולט בדבר אלוהים. הו, יהי רצון ובשעות ספק וחולשה שבודאי לא תחסכנה לכם, תעלו פסוק זה של ישעיהו על זכרונכם. חז"ל אמרו: „הרואה ישעיהו בחלום יצפה לנחמה“. אשרי מי שלבו מלא להט החזון הנעלה של ישעיה עד שהוא זוכה לחוות בחלום הלילה דמותו רבת-התפארת של הנביא. אתם, תלמידי היקרים, במלוא חמדת נעוריים המאושרים, תחלמו בודאי אי-אלה חלומות על עתיד יפה. הו, שאו נא בדאגה כי בחלומות אלה ירחפו מסביבכם רוח הנביא ישעיה, רוממותו המוסרית, השקפותיו האוניברסאליות, אהבתו, אהבת אין קץ לעמו, קנאתו הקדושה לתורת אל, חזירתו לעומק התורה ומאמציו להחיותה. הנני מודה לכם על כל האהבה והמסירות שגיליתם כלפי אשר באמצעותם אפשרתם לי להתהלך עמכם כידיד ויועץ. דמותכם תשאר בלבי. תולה אני תקווה במושל על לבות בני אדם כי תהיו בנים נאמנים לעמנו המדוכא, שומרי אמונים לקדשי התורה היהודית, תלמידים וחסידים נאמנים של דבר אלוהים. אז נוכל להפנות ל„חברה“ שלנו את הקריאה הגאה: „וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך“.

אספה נכבדה, ניסיתי לפרש שם אגודתנו. יחד הקפנו את מעגל המחשבות שניתן להתוות מסביב למושג „חברה“ והשתדלנו לחדור לספירה של מחשבות שהמושג „תלמוד תורה“ פתח לנו גישה אליהן. מן הראוי שאני, כמליץ של אגודתנו, אציג לפניכם בדברי פרידתי מכם תוכן המטרות הנעלות ביותר המרומזות בשם רב-התוכן. מה מאד מתקבל על הדעת כי בסיום דברי פרידה אלה אסתמך על ההפטרה של השבוע אשר הושמעה היום כששמואל נפרד מעמו ומוסר דין וחשבון על המשאלות ועל ההישגים שהיו לו. מתקבל על הדעת ובכל זאת רחוק מן הדעת, כי העזה יתרה יש בהעמדת הגדול והקטן סמוכים כל כך זה לזה. אולם, הידעתם, יקירי, פירושה של הפטרה? הפטרה פירושה דרשה של סיום והיא מזכירה, איפוא, פרישה ופרידה. לאחר הקריאה בתורה ובטרם יפנה הקהל בדרכו לביתו מוגש לו כסיום דבר הנביא ורוח הנביא. הנה כי כן ביקשו להקנות לו את האמנות הנעלה שבהחדרת רוח הנבואה לרוח החוק והחיות הומרת החוק ברוח

החופש וההעזה של הנביאים. „בן עזאי היה יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו, אמרו לו שמא בסדרי מרכבה אתה עוסק אמר להן לאו אלא מחריז דברי תורה לנביאים ונביאים לכתובים ודברי תורה שמחים כיום נתינתן בסיני“. „פעם“, מספרת אגדה עתיקה, „ישב בן-עזאי ועסק בתורה. ניצוצות אש היו מנתזין סביבו ושיוו עטרה זוהרת לראשו“. „שמא בסדרי מרכבה אתה עוסק, בסודות ההשגחה העליונה ומערכותיה? האם זיווה של אותם רעיונות נצח הוא שמאיר פניך?“ כך שאלו התלמידים את הרב. „לאו“, ענה הרב, „כיד חכמתו הטובה עליו, לא להסיר את הלוט מעל פני סודות נסתרים אבקש. התורה היא היא נושא הקירתי. אך עוסק אני בתורה זו ובחוקתה תוך שאני מעלה רוחות הנביאים ומחיה צלילים של מזמורי תהלים. לגבי דידי אין מחיצה קיימת בין הלכה „קפואה“ ובין נבואה „שוטפת“, בין יובש החוק ובין שכרון השייר. גם החוק מוכיח לנו כוחו רק כשהוא מוסיף לחיינו לוויית מידה ומקצב, בדיוק כמו השיירה שאף היא יכולה לצעוד בבטחה ובגאון רק תוך שעבוד לחוקיה הפנימיים. „דברי תורה שמחין כיום נתינתן בסיני“. דברי תורה שמחים היו כביום בו ניתנו לראשונה לישראל ולאנושות, תוך דממת היקום האחוז חיל ורעדה במעמד הר סיני. יהי רצון מלפניכם כי גם במובן זה יהיו דברי הפרידה שלי דברי הפטרה — סיום לשורה ארוכה של דרשות אשר תמיד היתה מטרה אחת לנגד עיניהן: „להחריז דברי תורה לנביאים“ — להעלות רוח תורה ורוח נביאים כפנינים יקרות מקרקע הים ולעצבם בצורות נאות מעשה ידי אמן. האנשים הם בני חלוף אך המחשבות קיימות לעד. לגבי מחשבות בטלות מחיצות של מרחקי מקום. מי יתן ונתלכד מסביב למחשבות נעלות אלו של הפטרה. מי יתן ולא תהיה הפטרה זו חסרה כליל את רוח הנביאים למען תהא רוממות המחשבה שורה על שעת פרידה זו ומשק כנפי ההשקפה היהודית יאציל עליה מהודו.

בסיום ההפטרה נברך ברכה חשובה: „על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום השבת הזה וכו“ — על התורה ועל הנביאים ועל הכוח לעבדך ברוח שניהם ועל השבת המלכדת את שניהם בקשר פנימי ביותר, השבת שנתת לנו להתקדשות ולשלום הנפש, השבת שהיא גדולת תפארתו של העם — על כל אלה, ה' אלוהים, הננו מברכים ומודים לך, ברוך יהיה שמך בפי כל חי תמיד ולעולמא עד! אמן.

לשבת נחמו

„קול אומר קרא ואמר מה אקרא, כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה, יבש הציר ובל ציץ ודבר אלוהינו יקום לעולם“.

יקירי, המבחינים אתם בנימה של חרדה ואי בטחון, של ספקנות רוטטת העולה מן הדברים האלה? המרגישים אתם בזעזוע העובר בעמקי לבו של הנביא הכורע תחת משא שליחותו הנכבדה? עם שלם נעקר מאדמת מולדתו. הרבו קדשיו, גיתצו מזבחותיו, כוהניו נתפורו, שבתותיו וחגיו חוללו; רוחו נשברה ונפשו שקעה בתהום של יגון. אך לא ביגון חסר-מעש כי אם במאמץ השש אלי מעש שוכנת רוח אל. לא וויתור מתוך יאוש יורה דרך כי אם מאבק נועז והתירה אל המרומים הזוהרים של הנצחון. על כן יעודו הגדול של הנביא להשמיע קריאת „נחמו“ שלו, להרעיף נועם הנחמה על לב האדם באשר פגעה בו מרירות הספק והצער. אך לנחם לא יוכל מי שלא ידע אבל. לעודד לא יוכל מי שלא ידע דכאון. על כן נודעים חשיבות ומשקל לאפשרות שנותן לנו הנביא לחדור אל סודות חיי נפשו, האפשרות לחיות עמו רגעי חולשה, כשלקול הקריאה התקיפה התובעת ממנו שליחות של „נחמו“, הוא נענה בקול ענות חלושה לאמור: „מה אקרא“. מי שספקותיו כה עמקו כוחו עמו להתגבר על הספק. הספק המעמיק קרוב לאמת יותר מן הספק השטחי שכן האמת עצמה שוכנת בעומק.

קהילתי היקרה, להשמיע קריאת „נחמו נחמו עמי“ בנעימת נצחון — זה התפקיד וזו השליחות של המנהיגים הרוחניים בישראל עד היום, כי עדיין עקור עמנו משורש, מקדשו חרב, שבתותיו וחגיו מחוללים והעזובה רבה. „קול אומר קרא“. ממרחק גדול בקע אלי קול קורא ואומר לי: השמע דברך, בוא למלא מקום המנהיג והמורה הדגול שהלך מאתנו. השמע לנו דבר אלוהים, השקה בני הנוער שלנו מבאר התורה, היה שומר קדשי הדת שלנו. לא אחת נתעורר ספק שהחריד לבבי וכאנשי-סודי שיתפתי אתכם בהיסוסי ובספקותי. אך הבה, יקירי, נלך בעקבות הדמות הגדולה של הנביא. הנביא מדבר לאמור: „ואמר מה אקרא“. מדבר הוא על עצמו בגוף שלישי ועל ידי כך הוא מעלה את ספקותיו ואת היסוסי מן התהום

דבר והיפוכו, דבר וניגודו, נצטרפו והיו לך, כלכל הגדולים בתולדות הרוח, צרוף דברים שתחת ידך הפך לא תוספת גרידא אלא משהו חדש מעיקרו; אמנם חדש זה הכיל בקרבו בתורת יסודות את חלקי ההרכב הבודדים, אך מעבר לכך היה זה משהו ייחודי ואורגאני, בדומה לילד שאמנם מוצאו מאביו ומאמו והוא נתון ברשותם, אך בכל זאת חי את חייו המיוחדים לו ויש בו, בסופו של דבר, משהו שמעבר לכל חשבון, שלמעלה מכל הגיון ושאינו ניתן לחלוקה.

אתה ידעת על זה הבלתי-מתחלק. הרגש הרגשת תשוקה עזה ועמוקה להכריו ולהודיע עליו דווקא תוך הכרה גאה כי קיים משהו סופי שלא ניתן לחלוקה. האם כדאי היה לדבר אילו ניתן הכל להאמר? לא, דווקא התודעה של קוצר ההשגה שהטבע מחייב היא ההופכת את מתנת הדיבור למתנת שמים לתפארת. דווקא תודעה זו המבהירה הבהר היטב כי לחלוק אפשר רק מה שניתן לחלוקה.

כן, אתה ידעת את הסוד כי כל החולף אינו אלא משל — אך ידעת אף את הסוד האחר, שכל הנצחי גם הוא אינו אלא משל ונצטרפו לך גם כאן דבר וניגודו לצירוף דברים, בכוח אמונתך באל יחיד כלי-כול.

עשירי היית ויפה-תואר וחי מותרות חיית. ידעת חיי תענוגות עליונים של העולם הזה אשר הוגשו לך על ידי קהל השומעות שלך מבנות יוון; בעוד הן שותות בצמא דבריך כיון עדנים מן הדרום, הושבות היו בכל זאת כיצד להיטיב ולחבוק בקפלי זרועותיהן הנהדרות את הגוף התמיר כעמוד שיש מחוטב. אתה ידעת את העולם הזה: גילית ספקות כלפי אמונה כלשהי במהפכה כלכלית או חברתית וסבור היית כי אין די בהעברת נכסים גרידא כל עוד לא הפך לב האדם בקרבו.

כיון שסוחר עשיר בקנינים היית והוגה דעות עשיר בחכמה, ביקשו רבים להשוותך אל שלמה המלך שנחן אף הוא בשתי תכונות אלו. אך לנו אין ענין בשאלה אימתי היית ומה שם קראו לך; אתה עצמך לא נקבת בשמך ובכך אין גם לנו צורך לקרוא לך בשם. מה לנו היסטוריה בהקשר זה? חי וקיים אתה עד היום ושלמה המלך חי וקיים עד היום: ובכך היו נא אותו איש עצמו. אנו חפצים בכך, ובכך אתה שלמה.

והן כמוהו באת אף אתה בסוד היצירה — זה הסוד העמוק והמבורך ביותר שעשוי להפעים לב אדם באושר וסבל. כשם שהאמן מעלה יצירתו מתוך השיש הקשה, כן העלית אתה מתוך הלשון הקשה את רוחך. שכן לא רק משמעות יש

דרשת קוהלת*

קוהלת, אתה איש-חמודות, שוב כמלפנים ירדת אלינו. אתה, אהבת-נעורים שלי, היית לי לשמחת לב בימי גברותי. תמיד מחדש הנך נוטה חסדך אלי, אלינו, תמיד חדש, תמיד שונה, כמו אהבה ראשונה שתמיד היא צעירה ורעננה, תמיד משנה צורה ולעולם אינה חוזרת על עצמה.

נטולי הרגש והדמיון יראו רק את הסתירה בריבוי צורותיך, רק את חוסר העקביות בחינותיך השופעת. אך לא זו בלבד, כפי שאמר אדם פיקח: „איזהו הכם? הסותר עצמו לפחות פעמיים ביום אחד“, אלא שדרכך אתה לראות את העולם רבת-ענין דווקא בשל הסגולה לראות את הסתירות. מטבע העולם שאינו ישר ושטוח אלא הרים יש בו ועמקים. אך לדאבון הלב מיישר האדם הפשוט בצורה עלובה ביותר את ההדורים בין פסגות ההרים המזדקרים זה מול זה: הוא בוחר במה שמכונה „שביל-הזהב“ כלומר שביל הביניים, שביל הבינוניות. אך דרך אחרת לגמרי בחרת אתה ליישור ההדורים. אתה לא צעדת בנחת לאורך המעבר הקל המשתרע בעמק בין ההרים, אלא הרחבת עוץ להעפיל אל ההרים עצמם ושם למעלה, באוויר בשמות, מותח היית גשרך הנועז מפסגה אל פסגה. קפאת מקור על פני הר השכל הבהיר כקרח, מרעיד כולך, הפקרת עצמך לסערות של מחשבה שהשתוללו מסביבך, עומד היית על פני קרחוני המחקר והמאמץ המדעי, חדור הכרת העושר השמור בדלות של אי-ידיעתך. אך כך בדיוק היית בלב חם גם על פני הררי הרגש הבלתי מעורער, מוצף קרני שמש תשוקות עזות ועמוקות, נפעם ונסער מלהט חום אהבה ושכרון-החושים. לא בפשרה רפה של „עמק השווה“ בקשת ליישב סתירות מתוך שהיית שולל אותן בעצם מהותן אלא אדרבה: מחייב היית את הסתירות, צורר אותן בצרור אחד ומאסף אותן וכך קנית לך שם של „מאסף“ על פני השביל התלול המוביל למרום הפסגה של חיוב החיים.

* נדרשה בשמיני עצרת בבית הכנסת שבככר ברנה בפוד"מ, כנראה בשנת תרפ"א או תרפ"ב, נרשמה ע"י ד"ר ארנסט סימון במוצאי החג ונתפרסמה בקובץ מאמרים שלו Brücken, היידלברג 1965, עמ' 4—381.

לשוות למלים אלא גם רוח; כי אם רוח אין בהן, תהינה גם ללא משמעות, ללא חיים וללא זיקה לאלוהי, לכות היוצר.

אך אתה ידעת דרכי חיים ויצירה: רעיון כי יתעורר בלב אדם וילבש צורה, ואי שם בעולם מצפה החומר באלם קול לך ולדברך ולעיצוב צורה מידך, ובאלם קול זועק וזועק אליך ואל פטיש-הבנאים שבידך, אז תנוח עליך רוח הרוממות והיאוש של עבודת היצירה, לאחר מכן תבוא הסרבנות וסגולת האהבה שבנושא החמרי ולאחר מכן התחמקות החומר מפניך ומאבקו נגדך עד שהוא נכנע לבסוף ומקבל צורה ואז הוא מתפרץ וחי, אך בו ברגע — יפה יותר מן המקור שבפנימיותך — שוב אינו שייך לך אם כי אתה הוא אשר חוללת אותו ובכוח הרוח התגברת על החומר.

בכל אלה התנסית והנך מתנסה עוד כיום, קוהלת המפואר. ואני רואה אותך, מביט אל מצחך הרם, מצח בן-חורין, בעיניך העמוקות והצלולות, בשפתי פיך המלא, המיטיב, הלגלגני במקצת, בקומתך התמירה, ובמתנת ידך, יד מלך. מביט אני בך, קוהלת העוטה הוד מלכות, וכמלך אהיה אף אני שכן הרשות נתונה לי לראותך, ועמדי יחד תהיו כמלכים אף אתם, אחי ואחיותי.

וכך נזכור בסימן קוהלת ובנוכחותו ביום זה, יום אחרון של חג, את כל הרעיונות אשר יחד חיינו אותם בשבועות האחרונים. וכן נחשוב על ארבעת סודות-הלב אשר לאדם: תקוה, זכרון, אהבה ואמונה. כמו כן נחשוב על שגגות ישראל שהפכו יסודות פורים לעמים אחרים, נחשוב על הפנים הקורנות באהלי יעקב והרינו רואים בנוכחותך קוהלת, המאסף ומיישב הסתירות, זה אתה וזה שמך, גם את כל המגוון והמנוגד, הלאומי והדתי, הייחודי והכללי לתהילתו הגדולה של ישראל, ולשבחו של אל יחיד ומיוחד.

דברי פרידה *

אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל תקח ממני.
השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני. ה'
שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך.

דממת קודש פורשת כנפיה על מעמקי נפשי. אך במרומיה קולחת שיחה שוטפת. כי בתוגה עמוקה שבלב עומדות רגלי בפעם האחרונה — אחרונה לפי מידת השגתו של אדם — במקום הקדוש הזה, להשמיע דבר תורה לקהילתי היקרה. יתרון תוגה — שתיקה. אך הכרת הטובה פורצת גדרה של שתיקה זו. תודה לנותן התורה יתברך שמו, שמצא אותי ראוי להיות עבד עבדים לתורתו הקדושה, שכן מחיק אמי הועידיני וקדשני לכהונה רמת זו.

תודה לקהילה נכבדה זו שעל ידה נקראתי לפני כארבע שנים אל המקום החשוב הזה, לעשותני שומר קדשיו והיא שכיבדתני בדוכן זה אשר לקרוא אליו ניתן לשאת דברו לא רק אל קהילת המבורג אלא ליהדות אשכנז כולה. תודה על כל האהבה והנאמנות, על כל החסד והידידות בהם הקפתם אותי. „קשה עלי פרידתכם“. קשה גם קשה לומר דברי פרידה.

בכל זאת, רעי האהובים, אל נא נדבר על פרידה ופירוד. נדבו נא על כל העשוי לקשור ולאחד אותנו להבא. תנו לי ואדברה שוב על הגדולה והתפארת, על הייחוד והנצח של היהדות, על מקורה האלוהי, על תעודתה הנבואית, על שליחותה בדברי ימי עולם. לא, בל תשתלט מחשבת פירוד באווירת הפרידה של שעה חגיגית זו שזימנתם לי.

אדרבה, יהא נא תוכה „ברית בין הבתרים“, ברית השמה לאל כל פרידה ומגשרת על פני המרחקים האומרים לבלענו. עוטה חג מבקשת נפשי לדמות כי הטעם האמיתי והתוכן האמיתי של „ברית בין הבתרים“ הוא לקדש את אברהם אבינו לנביא לא רק על-ידי-כך שנתגלו לפניו ענות מצרים ופדות מצרים, גורל

* Abschiedsworte, שנאמרו בש"ק פרשת לך לך י' במרחשוון בבית הכנסת של הקהלה בברנפליץ, המבורג.